

ТАҚРИЗ

**ба фишурдаи (автореферати) диссертатсияи Мирзораҳматова Гулнора
Миралиевна «Рӯзгор ва осори Мирзо Қадам» барои дарёфти дараҷаи
иљмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйиихтисоси 10.01.01. - Адабиёти
тоҷик**

Адабиёти гаронмояи форсӣ-тоҷикӣ бо умри беш аз ҳазорсолаи худ, дар тамоми давраи мавҷудияташ аз рушду такомул, таҳаввул ва пешрафт буд ва имрӯз низ гомҳои устувор гузошта истодааст. Аз ҷумла, дар нимаи дуюми асри XIX ва ибтидои асри XX, ки ба истилоҳ даврони таҳаввулоти мадиду фарогир ва маҷмӯан, интибоҳи мардумаст, боанъанаву суннатҳоиустувору побарҷои пешин идома ёфтааст. Намояндагони адабиёти индавра дар шаҳрҳо, ноҳияҳо ва атроғу акнофи Бухорои Марказӣ ва Шарқӣ пайикору эҷод будаанд ва бад-ин васила дар рушди адабу фарҳангӣ он замон нақши бориз гузоштанд. Вобаста ба рӯйдодани воқеоти сиёсию иҷтимоӣ ва табаддулоти азиме, ки ҷомеаи гуногунмиллати Осиёи Миёнаро фаро гирифтабуд, адабиёти индавра, баҳусус адабиёти Бухорои Шарқӣ ва намояндагони маъруфи он батаври муфассал ва яклӯҳт пажӯҳиш ва баррасӣ нашудаанд. Ин ҳолатро ахли таҳқиқ асосан, ба Русия ҳамроҳшудани Осиёи Миёна аз ҷониби шимол, ба мустамликаи инглисҳо табдил ёфтани Ҷумҳурии Афғонистон аз ҷануб, арзёбӣ намудаанд, ки то андозае ба ҳақиқат рост меояд. Дар омӯхта шудани доираҳои адабии Бухорои Шарқӣ, маҳсусан ҳавзаи адабии Роғи асри XIX ва аввали асри XX, ки Мирзо Қадам намояндаи маъруфи он аст, устод Садриддин Айнӣ бо навиштани “Намунаи адабиёти тоҷик” аввалин қадамҳо гузоштааст, вале аз сабаби дастрас набудани маводи зарурӣ ҷеҳраҳои тобони қисмати қӯҳистонии ин адабиётро фаро гирифта натавонистааст. Новобаста ба ин, пайраҳаи кушодаи С.Айниро баъдтар Е.Э. Бертелс, А.Мирзоев, И.С.Брагинский, Р.Ходизода, А.Абивов, И.Икрамов, А.М.Хурсонӣ, Қ.Наимов дар мақолаву рисолаҳо иилмии худ идома баҳшидаанд.

Муҳакқиқ дар тадқиқоти худ ба масъалаҳои калидӣ, аз ҷумла омӯзиши пурраю ҳамаҷонибаи ҷараёни зиндагӣ ва мероси адабии яке аз адабони камшинохтаи ҳавзаи адабии Роғ дар нимаи дувуми асри XIX ва аввали асри XX-и тоҷик Мирзо Қадам, баҳусус «Девон» ва «Ҷасас-ул-анбиё»-и манзуми ӯро муайян намуда, сохту мӯҳтаво, хусусиятҳои

услубӣ, бадей-эстетикии мероси адабии шоир ва ҷойгоҳи ӯ дар доираи адабии Роғи тоҷик мавриди таҳқики вижа қарор додааст.

Барои баррасии ҳамаҷонибаи мавзӯъ масъалаҳои зайл мавридиомӯзишу пажӯҳиш қарор гирифтаанд:

- нигоҳи муҳтасар роҷеъ ба доираи адабии Роғ дар нимаи дувуми асри XIX ва ибтидои асри XX тоҷик, вобастабавазъи иҷтимоӣ ва сиёсии замон;
- барқарор намудани зиндагиномаи Мирзо Қадам дар заминаи манбаъҳои мавҷуда ва эҷодиёти худи шоир;
- дарёфт ва муайян намудани мероси адабии Мирзо Қадам дар асоси манобеи мӯътамад;
- муайян намудани мавқеи ашъори лирикӣ ва анвои онҳо дар эҷодиёти адиб;
- баррасии андешаҳои ахлоқии Мирзо Қадам ва нишон додани аҳамияти онҳо дар замони имрӯз;
- нишон додани нақш ва мавқеи «Қасас-ул-анбиё»-и манзуми Мирзо Қадам дар адабиёти тоҷик ҳамчун падидай тозаи адабӣ ва як навъ ибтикороти адиб;
- таҳқики паҳлӯҳои тарбиявии «Қасас-ул-анбиё»-и манзуми адиб;
- муайян намудани соҳту муҳтавои «Қасас-ул-анбиё»-и манзуми шоир;
- пажӯҳиши баъзе аз масоили забону сабки ашъори Мирзо Қадам ва нишон додани вижагиҳоион;
- таҳлили хусусиятҳои бадеии ашъори Мирзо Қадам ва баррасии маҳорати суханофаринии шоир;
- муайян намудани норасоиҳои забонӣ ва ҳунарӣ дар осори боқимондаи Мирзо Қадам.

Дар таълифи рисола, ки бар пояи методи муқоисавӣ-таъриҳӣ, шинохти осори адабӣ, таҳлили соҳторӣ ва таҳлили оморӣ бар осори адабӣ, ки дар адабиётшиносӣ корбурд дорад, навишташудааст. Муҳаққиқ дар пажӯҳиши худ ба таври васеъ аз дастовардҳои адабиётшиносону шарқшиносони ватанӣ ва хориҷӣ, аз ҷумла асару мақолаҳои илмии донишмандоне чун С. Айнӣ, Е.Э. Бертелс, И. С. Брагинский, Я. Рипка, С. Табаров, А. Афсаҳзод, Р. Ҳодизода, У. Каримов, З. Сафо, М. Шукуров, Х. Отаконова, Х. Шарифов, А.Сатторзода, А. Кӯчаров, А. Маҳмадаминов, И. Икромов дигарон судмандона ва бамаврид истифода намудааст.

Диссертант дар тадқиқоти худ навгонихои зеринро натиҷаи бадастомадай диссертатисяш медонад. Ин рисола дар адабиётшиносии муосири тоҷик аввалин пажӯҳиши монографист, ки ба ҳаёт ва эҷодиёти Мирзо Қадам, баҳусус таҳлилу баррасии «Девон» ва «Қасас-ул-анбиё»-и манзуми адиб баҳшидашуда, дар ин замина маҳорати шоирии вай мавриди таҳкиқ қарор гирифтааст. Бояд таъкид кард, ки «Қасас-ул-анбиё»-и манзуми Мирзо Қадам дар адабиёти форсии тоҷикӣ бозёфти нодир буда, он дар заминаи асари ҳамноми мансури худ эҷод шудааст. Муаллиф дар рисола ба фаъолияти ҳамешагиу машғулиятҳои рӯзмарраи Мирзо Қадам, осори бозмондаи вай, соҳт ва мавзӯю мундариҷаи осори адиб, забон ва ҳусли байни ў, ҷойгоҳи вазну қофия дар ашъори мавсуф, муносибати эҷодии ў бо адибони доираи адабии Роғ, зиёда аз ин бардоштҳои суханвар аз мероси адабии ниёғон монанди Низомии Ганҷавӣ, Фаридуддини Аттор, Ҳофизи Шерозӣ, Муҳаммадхусайнӣ Ҳочӣ, Лиқои Роғӣ, ки таҳкурсии боварибахши оғаридаҳои бадеии адибанд, дикқати вижана дода, маҳсусиятҳои ашъори шоирро ҳамаҷиҳата баррасӣ кардааст.

Тадқиқоти мавриди назар дорои арзиши назарӣ ва амалий мебошад. Диссертатсияи мазкур барои омӯзишу пажӯҳиши масоили камтар таҳқиқшудаи адабиёти тоҷик, аз ҷумла зиндагинома ва мероси адабии Мирзо Қадам ва равшан намудани ҳавзаи адабии Роғ, киоҳири асри XIX ва аввали асри XX ҷои маҳсус дошт, муфид ва аҳамиятнок шуморида мешавад.

Маводи диссертатсия зимни таҳияи асарҳои илмӣ доир ба таърихи адабиёти тоҷик, китобҳои дарсӣ ва навиштани рисолаву мақолаҳои илмиву оммавӣ, аз ҷумла дар рафти таҳқиқи ҳаёт ва эҷодиёти адибони дигар арзишманд дониста мешавад. Илова бар ин, диссертатсия дар омӯзишу пажӯҳиши дигар ҷиҳатҳои осори Мирзо Қадам, инчунин навиштани корҳои курсӣ ва дипломӣ, курсҳои маҳсуси лексионӣ ва амалий барои донишҷӯён метавонад бевосита хизмат кунад.

Таҳқиқи ҳаёт ва эҷодиёти Мирзо Қадам барои амиқтар азхудкардани таъриху фарҳанги тоҷик, баланд бардоштани ҳисси ватандӯстӣ ва завқи эстетикии ҷомеа низ беманфиат наҳоҳад буд.

Фишурдаи (автореферати) Мирзороҳматова Гулнора Мирилиевна мувоғиқ ба талабот (стандарт) –ҳои нави илмӣ таҳия гардида, дар он тарзи овардани иқтибос, таҳияи бобу фасл ва зерфаслҳо, хулоsavу рӯйхати адабиёти истифодашуда гирифтааст, ки ба мазмун ва моҳияти рисоларо пурра инъикос менамояд. Ҳамчунин ин тарзи таҳияи фишурда

(автореферат) барои корҳои илмию тадқиқотии дигар дар оянда метавонад чун роҳнамо хидмат намояд.

Дар баробари дастовардҳои муҳим фишурда (автореферат) аз камбудиву норасоиҳо низ холӣ нест, ки зикри онҳо барои такмили минбаъдаи он хеле манфиатовар аст.

1. Илм асосан кӯтоҳбаёниро тақозо менамояд. Номи боби аввали рисола «Ҷараёни зиндагӣ ва мероси адабии Мирзо Қадам», беҳтар мешавад, агар бо ин ном иваз шавад: «Зиндагӣ вамероси адабии Мирзо Қадам»;

2. Дар фишурда ду ҳуруф истифода гардидааст, ҳуруфи мӯъмулӣ ва курсивӣ. Бо ҳуруфи курсивӣ мисраъҳои шеърӣ, ҳуди ифодаи фаслу зерфаслҳо навишта шудаанд, ки зарурат надорад. Беҳтар мешавад бо ҳуруфи фишурда ягона бошад;

3. Дар такя ба “Қасас-ул-анбиё” як фаслу ду зерфаслро бахшида бо номҳои «Қасас-ул-анбиё»-и манзуми Мирзо Қадам» (Фасли сеюми боби аввал), “Сохту муҳтавои «Қасас-ул-анбиё»-и манзум” (Зерфасли аввали фасли сеюм) ва “Аҳамияти тарбиявии «Қасас-ул-анбиё»-и манзуми Мирзо Қадам” (зерфасли дуюми фасли сеюм) таълиф намудааст. Ба андешаи ин ҷониб беҳтар мешавад, агар зерфасли ду ва сеюм бо фасли сеюм муттаҳид мешуданд;

Ҳамчунин, дар фишурда (автореферат) камбудихои техниқӣ ва ҷо-ҷо ҳатоҳои имлӣ содир гардидаанд, ки ислоҳталабанд.

Маҷмӯъ, камбудиву норасоиҳои номбаршуда аҳамияти илмии таҳқиқоти мазкурро коста намесозанд, зоро аксари онҳо ҷанбаи фаннӣ - тавсиявӣ дошта, ислоҳпазиранд ва ба мазмуну муҳтавои диссертатсия ва дастовардҳои илмии муҳаққиқ таъсири ҷиддӣ намерасонанд.

Хулосаҳои муҳтасари кори диссертационӣ, ки бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ дар охири автореферати диссертатсия оварда шудаанд, тибқи талаботи ҷории Комиссияи олии атестатсии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардида, моҳияти илмии кори мазкурро ба таври фишурда инъикос менамоянд.

Фишурда (автореферат)-и кори диссертационии Мирзорахматова Гулнора Миралиевна ба талаботи Низомномаи намунавӣ оид ба Шӯрои диссертационӣ ва Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ (дотсент, профессор), ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 ноябри соли 2016, таҳти №505 тасдик гардидаанд, пурра ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.01. - Адабиёти тоҷик мебошад ва аз

раёсату аъзои Шўрои диссертационии 6Д.КОА-028-и назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ ҳоҳиш карда мешавад, ки кори тадқиқотии мазкурро ҷонибдорӣ намоянд.

Тақриздиҳанда:

Доктори илмҳои филологӣ, профессор,
Узви вобастаи Академияи илмҳои
Ҷумҳурии Тоҷикистон, мудири шуъбаи
фарҳангнигорӣ ва иниститути забон ва
адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи
Илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

Назарзода .С

Имзои С. Назарзода-ро тасдиқ менамоям.
Сардори шуъбаи кадрҳои Академияи илмҳои
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Иброҳимова З.

11.12.2019